

KK

KRONIKK

27. DES. 1989

I Klassekampen 11. desember etterlyste Olaug Tittlestad en dokumentasjon av en uttalelse Leif Vetlesen — i et intervju 14. oktober — lot falle om Peder Furubotns holdning i 1940. I dagens kronikk legger Vetlesen fram kjennsgjerninger og indikasjoner som gjør at han i høy grad finner det berettiget å sette et stort spørsmålstegn ved Furubotns standpunkter fra det første krigsåret.

Peder Furubotn i 1940

Kommunistenes offisielle holdning til krigen kom til uttrykk i en uttalelse fra Den kommunistiske internasjonale (Komintern) som ble gjort kjent umiddelbart etter krigsutbruddet i september 1939. Her heter det at «den nåværende krig (er) etter sin karakter og sitt vesen fra begge krigsførende parters side en imperialistisk urettferdig krig». I samsvar med denne definisjonen uttalte Furubotn i sin store tale på kommunistenes festmøte i Oslo i anledning revolusjonsdagen 7. november samme år følgende:

«Det er karakteristisk for de herrer sosialdemokrater, reformister, opportunist og da særlig for de trozkistiske banditter av alle avskygninger, som av historien er dømt til å være tjenere og lakeier for de imperialistiske borgerskap ... at de fullstendig er ute av stand til å ta en noenlunde riktig klassemessig stilling til den nåværende imperialistiske krig som er brutt ut i Europa.»

Etter dette utbrudd fortsatte han talen med å sitere Kominterns definisjon av krigen som gjengitt ovenfor. Det vil også ha interesse at han avsluttet med en oppfordring til å «sende en flammende hilsen til det internasjonale proletariats prinsippfaste fører, kamerat Stalin» samtidig som han forsikret sine tilhørere om at arbeiderklassens sak var i gode hender så lenge «kamerat Stalin står ved roret».

Denne oppfatning av krigen som en imperialistisk krig som ikke vedkom arbeiderklassen, fastholdt Furubotn også gjennom 1940, dvs. også etter den tyske okkupasjonen av Norge. I sin Furubotn-biografi, bind II, side 69, skriver således Torgrim Tittlestad at han i tida etter 9. april «gong på gong og i kvasse ordelag hevda at England var ei stormakt som først og fremst tenkte på å sikra egne imperialistiske interesser». En slik holdning, mens Norge — støttet av England og Frankrike — bokstavelig talt kjempet en

kamp på liv og død mot de tyske inntrengere kunne neppe karakteriseres som videre patriotisk. I tyskerens ører måtte det i hvert fall lyde som søt musikk. Torgrim Tittlestad forteller da også hvordan Furubotn allerede 9. april sørget for å få trykt et flygeblad med oppfordring til befolkningen om å holde seg i ro og «sjå tida an».

I samsvar med Kominterns paroler om at de kommunistiske partier skulle gå til kamp mot og kreve utskifting av regjeringer som søkte å trekke sine land inn i den imperialistiske krigen, sendte NKPs sentralkomité 21. juni 1940 ut et opprop hvor de reiste krav om at det skulle «dannes en regjering som vil løse disse hovedoppgaver: Fred mellom Norge og Tyskland — Opphevelse av det tidligere regjeringsvedtak om krigsallianse med England og Frankrike».

Det spesielle ved dette oppropet var at det var sendt ut i fellesskap av Sentralkomitéen og partiets

Peder Furubotns rolle under den tidlige fasen av krigen — for Hitler-Tyskland angrep Sovjetunionen — er sterkt omdiskutert.

Leif Vetlesen er forfatter.

organisasjoner på Vestlandet. Dette kan bare tolkes dithen at forslaget opprinnelig var tatt opp av Vestlandske Distrikt hvor Furubotn var den nærmest allmektige politiske sekretær. Den fortolkning støttes også av at kommunistenes avis i Bergen — «Arbeidet» — åpent forfektet en slik linje. Den 12. juli skriver således avisen på lederplac

Kongen og Nygaardsvoldregjeringen vil fortsette krigen på den britiske imperialismens side. Det norske folk blir nødt til å ta landets skjebne i sine egne hender og avsette Konge og regjering. Så står regjeringsspørsmålet på dagsordenen og krever sin løsning».

Den såkalte Vestlands-konferansen som Furubotn tok initiativet til og som ble avholdt i Bergen 21. juli 1940, representerer en oppfølging av denne linjen. Manifestet fra konferansen slutter med et «Ned med den imperialistiske krig! Leve freden!», og de «Retningslinjer for arbeidsfolket i dag» som ble vedtatt — kravet om at arbeiderorganisasjonene i samarbeide med bøndene, fiskerne, åndsarbeiderne og andre organisasjoner måtte skaf-

fe landet et nytt statsstyre — er på dette punkt praktisk talt ord for ord identisk med oppropet fra Sentralkomiteen og Vestlandske Distrikt som ble sendt ut en måned tidligere — 21. juni. En av hovedtalerne på konferansen var da også NKPs daværende generalsekretær Henry W. Kristiansen.

Vestlandskonferansens politiske innhold og målsetting kom forøvrig særlig klart frem da den kommunistiske bystyregruppa i Bergen inviterte formannskapet til å tiltre konferansens beslutninger. I invitasjonen som bærer preg av Furubotns karakteristiske klo, stemples Norges inntreden i krigen på de alliertes side som en «forbrytersk krigsaktivisme» som har ført til «den største ulykke for vårt land og folk som historien kan oppvise».

Furubotn er også av partifeller ved flere anledninger tillagt et medansvar for de før omtalte lederartikler i «Arbeidet», og som etter krigen påførte redaktøren en landssvikdom. Ifølge rettsreferatet i Arbeiderbladet 17. november 1949 uttalte således den kjente kommunisten og advokaten, Ragnar Solheim, i en injuriesak mot Morgenbladets redaktør som verserte den gangen, at «Det er Peder Furubotn som har skrevet de artiklene Johanna Bügge Olsen er dømt for i byretten i Bergen». Saken hadde forsåvidt ingenting med «Arbeidet»s holdning under krigen å gjøre, men påstanden ble fremsatt i en replikkveksling i retten om grensene for redaktøransvaret i en avis.

Furubotns holdning i 1940 ble også gjort til gjenstand for særlig behandling på NKPs landsmøte i februar 1950 (oppgjørslandsmøtet

hvor eksklusjonene av Furubotn og hans tilhengere ble stadfestet). I sitt innledningsforedrag, offentliggjort i brosjyren «Oppgjøret med Det annet sentrum», (Ny Dag 1950), karakteriserte partiets formann, tidligere stortingsrepresentant Emil Løvlien, påstanden om at Furubotn i denne tiden skulle ha stilt seg kritisk til partiets holdning til den tyske okkupasjonen og gått inn for en mer aktiv motstand, som «svindel». Løvlien kom også inn på artiklene i «Arbeidet» og hevdet at Furubotn «tvang» disse inn i avisa mot redaktørens vilje.

I vedtakene fra landsmøtet, også gjengitt i brosjyren, heter det at Furubotn som politisk sekretær i Vestlandske Distrikt «i kamp mot store deler av partiet på Vestlandet trumfet ... gjennom en linje som nærmet seg samarbeidslinjen overfor okkupantene». Som «drastiske eksempler på denne feilaktige politikk» pekes det i vedtaket på en rekke artikler som forsommeren 1940 var «skrevet, diktert eller inspirert av Peder Furubotn».

Dette blir også tatt opp av Torgrim Titlestad i overfor nevnte bind av hans Furubotn-biografi. Han vil ikke gå med på at artiklene er ført i pennen av Furubotn, men medgir at «trulig har han lese einskilde av artiklane før dei gjekk til prenting. Han har ikkje sett seg imot at dei vart tekne inn».

Interessant i denne forbindelse er det også at historieprofessor Knut Einar Eriksen i en artikkel i Dagbladet 10. november 1980 («Da NKP sprakk») i spørsmålet om Furubotn holdning i 1940 påpeker at det ikke er «mulig å finne én samtidig uttalelse fra Furubotn hvor han støtter *Storbritannia og Nygaardsvoldsregjeringens* krig mot Tyskland». Heller ikke har han, skriver Eriksen «sett påvist noen oppfordring fra NKPs og Furubotns side i denne perioden om en væpnet norsk kamp for å ramme tyske økonomiske og militære ressurser.

Furubotn har da også selv

gitt svaret på hvorfor noen slike uttalelser ikke kan etterspores. I et brev til NKPs sentralkomiteé datert 13. desember det følgende år (1941) og offentliggjort i dokumentsamlingen «Vårt partis politikk under krigen», utgitt av partiet i august 1945, begynner han slik:

«Kjære kamerater. Som dere vil forstå er det min faste overbevisning at vårt parti hadde til oppgave å stille spørsmålet om linjen for hele den mer aktive politikk, dvs. Norges krigspolitikk mot Hitler-Tysklands krigspolitikk på dagsordenen den 22. juni 1941.»

Og hva var det som skjedde på denne dato og som senere i brevet får Furubotn til å gjenta enda en gang at «historien stilte vårt parti denne oppgaven 22. juni 1941?»

Jo, det var den tyske innmarsjen i Sovjetunionen som ifølge Kominterns samtidige analyse forvand-

let krigens karakter fra en imperialistisk røverkrig til en folkenes frigjøringskrig mot fascismen.

Som Olaug Titlestad vil se, foreligger det en rekke både kjensgjerninger og indikasjoner som gjør det i høy grad berettiget å sette et stort spørsmålstegn ved Peder Furubotns holdning i 1940. En avisartikkel har ellers sin begrensning, og hvis hun er interessert i ytterligere materiale fra denne tiden, har hun jo en utmerket kilde for hånden. Jeg tenker på Torgrim Titlestad som både har hatt hånd om Furubotns etterlatte papirer (Furubotnar-kivet) og dessuten har foretatt en omfattende innsamling av data om disse spørsmål.

For ordens skyld vil jeg gjerne tilføye at jeg har en stor respekt for Furubotns innsats som leder av NKPs illegale kamp mot de tyske okkupanter i krigens annen fase. Det gjelder selvsagt også Henry W. Kristiansen som senere ga sitt liv i motstandskampen.

LEIF VETLESEN

ONIKK

27. desember gjøres leserne kjent med den nidkjære og ortodokse «paktpolitikeren» Peder Furubotn, som — ifølge artikkelforfatteren Leif Vetlesen — gjennom hele 1940 holdt seg strengt til den SUKP-styrte vurderingen av verdenskrigen. I tråd med denne analysen var krigen et oppgjør mellom de imperialistiske stormakter som arbeiderklassen måtte unngå å ta del i. Vetlesens framstilling er imidlertid fri for nyanser og trækker i tidligere oppgatte problemstillinger vedrørende NKP og partiets manglende motstandspolitikk fram til den 22. juni 1941, skriver Frode Færøy i dagens kronikk. Færøy er historiestudent.

Furubotn og den imperialistiske krigen

Mye er sagt og skrevet om Peder Furubotn, NKPs motstandsleder og tidligere generalsekretær. I Klassekampens kronikk den 27. desember 1989 tegner Leif Vetlesen et bilde av Furubotn som den nidkjære og ortodokse «paktpolitikeren» som gjennom hele 1940 holdt seg strengt til den Sovjet-styrte vurderingen av verdenskrigen. I denne analysen var krigen et oppgjør mellom de imperialistiske stormakter som arbeiderklassen måtte unngå å ta del i.

Dette portrettet av 1940-politikeren Peder Furubotn blir ufullstendig og lite helhetlig fordi Vetlesen unnlater å gå inn på:

1. Furubotns politiske aktivitet på lokalplanet i Bergens-distriktet før og etter partiforbudet den 16. august 1940. En virksomhet som resulterte i nærkontakt med grupper og enkeltpersoner som utvilsomt sympatiserte med eksilregjeringen og kongehusets motstandslinje.

2. Økonomiske og sosiale krisevirkninger i kjølvannet av 9. april som kan forklare hvorfor NKP og i særlig grad Bergenspartiet intensiverte sin klassepolitiske propaganda mot krigen.

3. En vurdering av NKPs politikk i sammenheng med den allmenne dataitismen og de politiske illusjonene som preget sentrale deler av samfunnslivet sommeren 1940.

4. De synlige og godt dokumenterte motsetningene

mende tillitsmann ønsket å bryte med partiet. Eventuelle påstander om at Furubotn før 9. april og fram til utgangen av 1941 hvor Furubotn ledet Vestlandske Distrikt av NKP. I Bergens-distriktet bar situasjonen våren 1940 preg av de økonomiske og sosiale krisevirkningene som den tyske invasjonen og de videre kamphandlingene hadde framkalt. I tillegg til den spontane arbeidsledigheten tvang de kommunale myndighetene igjennom en drastisk reduksjon av lønnsutbetalingene til arbeidere og funksjonærer. I denne situasjonen passet analysen om den imperialistiske røverkrigen som hånd i hanske til agitasjonen mot borgerskapets og finanskapitalens representanter.

Når det gjelder NKPs for-dømmende holdning til vestmaktene og deres ansvar for krigen i Norge later ikke Furubotn å ha inntatt noen mindre kritisk linje. Budskapet i det omtalte flygebladet som Furubotn etter alt å dømme medvirket til, skilte seg imidlertid neppe avgjørende fra parolene til mer «ansvarlige» kretser som også oppfordret til ro og sindighet. Angrepet på Nygaardsvold-regjeringens motstandslinje kom først åpent til uttrykk i den lokale parti-avisen «Arbeidet» den 7. mai. Det var etter at beslutningen om å fortsette felttoget i Nord-Norge ble kjent. Som Vetlesen helt

Leif Vetlesen tegner et uansert bilde av 1940-politikeren Peder Furubotn (bildet), skriver Frode Færøy som ikke har vanskeligheter med å oppdage andre sider ved NKPs motstandsleder.

Perioden fra starten av riksrådsforhandlingene midt i juni og fram til begynnelsen av september er treffende blitt karakterisert som illusjonenes høy-sommer i norsk politikk. Troen på at en forhandlingsløsning skulle kunne resultere i et indre selvstyre var utbredt i alle politiske miljøer. Flertallet i det gjenværende Stortinget representerte som kjent intet unntak. Det er i første rekke i lys av denne uklare situasjonen at fagopposisjonens, NKPs og Peder Furubotns politiske standpunkter bør vurderes. Det gjelder også de sju omtalte artikkelene som Arbeidets daværende redaktør Johanna Bugge Olsen måtte stå til rette for etter krigen. At Furubotn selv forfattet minst en av disse, er jeg personlig ikke tvil om. Men hvorfor ikke ta

de Arbeiderparti, senere forsvarsminister og Stortingspresident Nils Langhelle, passer så avgort ikke inn i NKP- og fagopposisjonssjolden. Møtene med Langhelle på våren og forsommeren 1940 fant ifølge flere informanter sted hjemme hos Furubotn i Valkeordisgaten i den boligen til advokat Sverre Koltveit. Gjennom Koltveit ble det også ført samtaler med representanter for de primær-baserte næringsorganisasjonene på Vestlandet. Ser vi denne aktiviteten i sammenheng med frammøtet til de omkring 250 deltagerne på Vestlands-konferansen, tyder mye på at Furubotn og hans medarbeidere lyktes i å bryte deler av den isolasjonen som hadde omgitt partiet etter utbruddet av vinterkrigen.

fagopposisjonsfortolkning gir manifestet fra møtet den 21. juli inntrykk av en begynnende motstandspolitikk orientering.

Forsøket på å bygge bro mellom de ulike radikale bevegelsene på Vestlandet sommeren 1940 viste seg imidlertid å bli en for vanskelig oppgave. Vestlands-konferansen utgjorde likevel et motstandspolitisk fundament for Peder Furubotn og Bergenspartiet. I brevet til partiets formann Henry W. Kristiansen den 8. oktober 1940 viste Furubotn til vedtakene den 21. juli, i det han gjorde partiledelsen ansvarlig for at fagopposisjonen var blitt misbrukt i forbindelse med Reichskommissariatets politikk overfor den sittende LO-ledelsen som ble avsatt den 28. september 1940. I et nytt brev til flere framtrædende medlemmer av Vestlandske Distrikt den 15. april 1941 — etter åtte måneder på flukt fra Gestapo — knyttet Furubotn igjen Vestlands-konferansen til det som nå var blitt en overveidende verdikonservativ kamp mot NS-regimets allomfattende nyordningspolitikk.

Henvisningen til Vestlands-konferansen og det nasjonale spørsmålet kom endelig fram i et brev til en rekke internerte lokale partillitsvalgte på Ulven fangeleir den 10. juni samme år. Foranledningen var et brev Furubotn mottok fra NKPs faglige sekretær Martin Brendberg i begynnelsen av juni. Brendberg informerte ikke om et

vår politikk innen fagorganisasjonen forbindes med det nasjonale spørsmål og at det kommer til uttrykk i et politisk dokument, som bringes til det norske folks kunnskap.»

Vetlesens sitatbruk fra brevet til sentralkomiteen den 13. desember 1941 er det all grunn til å stille spørsmålstegn ved. I tilknytning til det ufullstendige utdraget Vetlesen gjør bruk av for å belegge sin påstand om Furubotns manglende motstandsholdning før angrepet på Sovjetunionen, finnes det en sviende kritikk av NKP-ledelsens forsøk på å referere til utviklingen etter den 22. juni gjennom begreper som «det nye avsnitt» og «den nye etappe». Furubotn karakteriserte denne ordbruken som et forsøk på: «å tilsløre og fordukke partiets politiske fortid.»

For avslutningsvis å gå tilbake til sommeren 1940 og NKPs daværende syn på okkupasjonen, har Vetlesen trolig rett i at Furubotn politikk ikke innebar noe definitivt brudd med Kominterns analyse av den pågående krigen. Til tross for at Vestlands-konferansen var et tiltak som klart bygde på okkupasjonsfientlige og anti-tyske holdninger, vurderte neppe Furubotn regjeringen og kongehusets tilknytning som uttrykk for en progressiv motstandskamp. Med dette mener jeg å si at verdenskrigen — av Peder Furubotn og andre såkalte norske «motstandskommunister» — fortsatt ble opp-

Furubotn og den imperialistiske krigen

Stiftelsen norsk Okkupasjonshistorie, 2014

Mye er sagt og skrevet om Peder Furubotn, NKPs motstandsleder og tidligere generalsekretær. I Klassekampens kronikk den 27. desember 1989, tegner Leif Vetlesen et bilde av Furubotn som den nidkjære og ortodokse «paktpolitikeren» som gjennom hele 1940 holdt seg strengt til den Sovjet-styrte vurderingen av verdenskrigen. I denne analysen var krigen et oppgjør mellom de imperialistiske stormakter som arbeiderklassen måtte unngå å ta del i.

Dette portrettet av 1940-politikeren Peder Furubotn blir ufullstendig og lite helhetlig fordi Vetlesen unnlater å gå inn på:

1. Furubotns politiske aktivitet på lokalplanet i Bergens-distriktet før og etter partiforbudet den 16. august 1940. En virksomhet som resulterte i nærkontakt med grupper og enkeltpersoner som utvisomt sympatiserte med eksilregjeringen og kongehusets motstandslinje.

2. Økonomiske og sosiale krisevirkninger i kjølvannet av 9. april som kan forklare hvorfor NKP og i særlig grad Bergenspartiet intensiverte sin klassepolitiske propaganda mot krigen.

3. En vurdering av NKPs politikk i sammenheng med den allmenne dataismen og de politiske illusjonene som preget sentrale deler av samfunnslivet sommeren 1940.

4. De synlige og godt dokumenterte motsetningene som oppstod mellom Furubotn og NKPs sentralledelse fra høsten 1940, og som først ble endelig bilagt gjennom lederskiftet i partiet den 31. desember 1941.

Det synes lite formålstjenelig å speide etter avvik fra den offisielle paktideologien blant NKP-ledere slik Vetlesen i godt selskap med andre har gjort. En analyse med utgangspunkt i Sovjetunionens grunnleggende sikkerhetsbehov ville det være utenkelig å opponere mot med mindre vedkom-

mende tillitsmann ønsket å bryte med partiet. Eventuelle påstander om at Furubotn før 9. april og fram til utgangen av 1941 hvor Furubotn ledet Vestlandske Distrikt av NKP. I Bergens-distriktet bar situasjonen våren 1940 preg av de økonomiske og sosiale krisevirkningene som den tyske invasjonen og de videre kamphandlingene hadde framkalt. I tillegg til den spontane arbeidsledigheten tvang de kommunale myndighetene igjennom en drastisk reduksjon av lønnsutbetalingene til arbeidere og funksjonærer. I denne situasjonen passet analysen om den imperialistiske røverkrigen som hånd i hanske til agitasjonen mot borgerskapets og finanskapitalens representanter.

Når det gjelder NKPs for-dømmende holdning til vestmaktene og deres ansvar for krigen i Norge later ikke Furubotn å ha inn tatt noen mindre kritisk linje. Budskapet i det omtalte flygebladet som Furubotn etter alt å dømme medvirket til, skilte seg imidlertid neppe avgjørende fra parolene til mer «ansvarlige» kretser som også oppfordret til ro og sindighet. Angrepet på Nygaardsvold-regjeringens motstandslinje kom først åpent til uttrykk i den lokale parti-åvisen «Arbeidet» den 7. mai. Det var etter at beslutningen om å fortsette felttoget i Nord-Norge ble kjent. Som Vetlesen helt riktig påpeker sluttet Furubotn og partiorganene på Vestlandet seinere fullt opp om kravet om en ny regjering utgått fra det arbeiderne folkets organisasjoner. Dette arbeidermaktperspektivet var alt i midten av mai kommet til uttrykk i partiorganet «Arbeideren», mens oppropet av 21. juni først fant sted nærmere to uker etter den militære ka-

ptulasjonen 9. juni. Initiativet den 21. juni må i første rekke sees i sammenheng med dannelsen av fagopposisjonen en uke tidligere.

Leif Vetlesen tegner et uansert bilde av 1940-politikeren Peder Furubotn (bildet), skriver Frode Førøy som ikke har vanskeligheter med å oppdage andre sider ved NKPs motstandsleder.

Perioden fra starten av riksrådsforhandlingene midt i juni og fram til begynnelsen av september er treffende blitt karakterisert som illusjonenes høy-sommer i norsk politikk. Troen på at en forhandlingsløsning skulle kunne resultere i et indre selvstyre var utbredt i alle politiske miljøer. Flertallet i det gjenværende Stortinget representerte som kjent intet unntak. Det er i første rekke i lys av denne uklare situasjonen at fagopposisjonens, NKPs og Peder Furubotns politiske standpunkter bør vurderes. Det gjelder også de sju omtalte artiklene som Arbeidets daværende redaktør Johanna Bugge Olsen måtte stå til rette for etter krigen. At Furubotn selv forfattet minst en av disse, er jeg personlig ikke i tvil om. Men hvorfor ikke ta turen om Riksarkivet og de landssvikdomte artiklene, Vetlesen. Da ville du ikke lenger vært henvist til de sjikanøse anklagene om Furubotns påståtte kollaborasjonisme fra eksklusjons-landsmøtet i februar 1950.

På den lokale arenaen i Bergen er det ikke vanskelig å oppdage et mer tyansert og ukonvensjonelt bilde av politikeren Peder Furubotn. Kontakten med den Nygaardsvold-lojale Godtemplar-ungdomsbevegelsen samt den daværende formannen i Bergen forene-

de Arbeiderparti, seinere forsvarminister og Stortingspresident Nils Langhelle, passer så avgort ikke inn i NKP- og fagopposisjonsfolden. Møtene med Langhelle på våren og sommeren 1940 fant ifølge flere informanter sted hjemme hos Furubotn i Valkendorfgaten og i boligen til advokat Sverre Koltveit. Gjennom Koltveit ble det også ført samtaler med representanter for de primær-baserte næringsorganisasjonene på Vestlandet. Ser vi denne aktiviteten i sammenheng med frammettet til de omkring 250 deltagerne på Vestlandskonferansen, tyder mye på at Furubotn og hans medarbeidere lyktes i å bryte deler av den isolasjonen som hadde omgitt partiet etter utbruddet av Vinterkrigen.

Arbeidet bak Vestlands-konferansen lå det utvisomt mer enn de fagopposisjonsmotivene som Leif Vetlesen og mange andre har tillagt dette arrangementet. Manifestet fra konferansen inneholdt formuleringer som gikk inn på trusselen mot ytringsfrilheten samt forsvaret av humanitære og demokratis-

fagopposisjonsfortolkning gir manifestet fra møtet den 21. juli inntrykk av en begynnende motstandspolitikk orientering.

Forsøket på å bygge bro mellom de ulike radikale bevegelsene på Vestlandet sommeren 1940 viste seg imidlertid å bli en for vanskelig oppgave. Vestlands-konferansen utgjorde likevel et motstandspolitisk fundament for Peder Furubotn og Bergenspartiet. I brevet til partiets formann Henry W. Kristiansen den 8. oktober 1940 viste Furubotn til vedtakene den 21. juli, i det han gjorde partiledelsen ansvarlig for at fagopposisjonen var blitt misbrukt i forbindelse med Reichskommissariatets politikk overfor den sittende LO-ledelsen som ble avsatt den 28. september 1940. I et nytt brev til flere framtrædende medlemmer av Vestlandske Distrikt den 15. april 1941 – etter åtte måneder på flukt fra Gestapo – knyttet Furubotn igjen Vestlandskonferansen til det som nå var blitt en overveieende verdikonservativ kamp mot NS-regimets altomfattende nyordningspolitikk.

Henvisningen til Vestlandskonferansen og det nasjonale spørsmålet kom endelig fram i et brev til en rekke internerte lokale partillitsvalgte på Ulven fangeleir den 10. juni samme år. Foranledningen var et brev Furubotn mottok fra NKPs faglige sekretær Martin Brendberg i begynnelsen av juni. Brendberg informerte i klartekst om at sentralledelsen nå hadde foretatt et motstandspolitisk linjeskifte: «Det gjelder for oss i særlig grad å finne former for å knytte an til den nasjonale frihetsbevegelse.» Etter et halvt års isolasjon tok NKP-ledelsen med dette igjen opp kontakten med Furubotn. I brevet til Ulven-fangene tok Furu-

vår politikk innen fagorganisasjonen forbindes med det nasjonale spørsmål og at det kommer til uttrykk i et politisk dokument, som bringes til det norske folks kunnskap.»

Vetlesens sitatbruk fra brevet til sentralkomiteen den 13. desember 1941 er det all grunn til å stille spørsmålstegn ved. I tilknytning til det ufullstendige utdraget Vetlesen gjør bruk av for å belegge sin påstand om Furubotns manglende motstandsholdning før angrepet på Sovjetunionen, finnes det en sviende kritikk av NKP-ledelsens forsøk på å referere til utviklingen etter den 22. juni gjennom begreper som «det nye avsnitt» og «den nye etappe». Furubotn karakteriserte denne ordbruken som et forsøk på; «å tilsiløre og fordunkle partiets politiske fortid.»

For avslutningsvis å gå tilbake til sommeren 1940 og NKPs daværende syn på okkupasjonen, har Vetlesen trolig rett i at Furubotn politikk ikke innebar noe definitivt brudd med Kominterns analyse av den pågående krigen. Til tross for at Vestlandskonferansen var et tiltak som klart bygde på okkupasjonsfientlige og anti-tyske holdninger, vurderte neppe Furubotn regjeringen og kongehusets tilknytning som uttrykk for en progressiv motstandskamp. Med dette mener jeg å si at verdenskrigen – av Peder Furubotn og andre såkalte norske «motstandskommunister» – fortsatt ble oppfattet som imperialistisk. En frigjøringsprosess fra det imperialistiske Hitler-Tyskland som baserte seg på støtte fra den «brillante imperalismen» kunne ifølge dette synet ikke lede til noen virkelig nasjonal uavhengighet. Denne oppfatningen inn år en klar revisjon av paktlinjen ford

Stiftelsen norsk Okkupasjonshistorie, 2014

KK

KRONIKK

I sin kommentar (19. januar) til min artikkel om «Peder Furubotn i 1940» (Klassekampen, 27. desember 1989) gjør Frode Færøy i det vesentligste Furubotn-biografen, Torgrim Tillestads synspunkter til sine egne. På to vesentlige punkter avviker han imidlertid fra denne kilde. Det gjelder Furubotns holdning i de dramatiske aprildagene da tyskerne gikk i land i Norge og det gjelder hans — Furubotns — ansvar for de artikler som påførte «Arbeidets» redaktør en landsvikdom etter krigen.

Med henvisning til det flygeblad med oppfordring til «å sjå tida an», dvs. ikke sette seg til motverge mot de tyske okkupanter, som Furubotn lot trykke og distribuere 9. april 1940, skriver Færøy at Furubotn i dette stykket neppe skilte seg «avgjørende fra parolene til mer 'ansvarlige' kretser som også oppfordret til ro og sindighet». Dette i motsetning til den sterkt heroiserende biografien til Tillestad hvor Furubotn konsekvent frem-

Det er i høy grad beaktet å sette et stort spørsmålsteget ved Peder Furubotns standpunkter fra det første krigsåret under den annen verdenskrig, skrev Leif Vetlesen i en kronikk 27. desember i fjor. Han fikk svar fra historiestudent Frode Færøy 19. januar som mente Vetlesens framstilling var fri for nyanser vedrørende NKPs manglende motstandspolitikk fram til 22. juni 1941 (Hitlers angrep på Sovjetunionen). I to kronikker, i dag og mandag, legger Vetlesen fram nytt materiale som underbygger hans standpunkter.

Peder Furubotn i 1940 II

stilles som den klartskuede lederskikkelsen i kampen mot de tyske okkupantene, og det famøse flygebladet fortolkes i retning av at Furubotn ville vinne tid til å mobilisere sine tropper. Færøy plasserer med andre ord Furubotn i samme kategori som andre tvilrådige og vaklende samfunnsstøttere og borgere på denne tiden.

Vi har imidlertid ikke lov til å glemme at da Furubotns flygeseddel med oppfordring til «å sjå tida an» ble delt ut på gatene i Bergen, ble det langs den norske kysten samtidig kjempet desperat for å hindre de tyske landstigningene, og mange nordmenn hadde allerede falt i forsvaret av landet. Det må også presiseres at de «paroler» Færøy vel i første rekke sikter til, nemlig oppropet til befolkningen i Oslo og omegn om å avstå fra sabotasje og vise «ro, orden og disiplin», tross alt ikke ble sendt ut før den 15. april, dvs. på et tidspunkt hvor de regulære militære kamphandlinger på dette frontavsnitt var avsluttet.

Siden det i denne debatten først og fremst dreier seg om arbeiderbevegelsens rolle, kan det også være på sin plass å nevne at det allerede den 10. april ble sendt ut et opprop fra toppledelsen i DNA/LO — kringkastet fra Hamar — med oppfordring til alle tillitsmenn i arbeiderbevegelsen og andre lojale befolkningslag om «å organisere arbeidernes innsats i landets forsvar.»

En av de hovedkilder Torgrim Tillestad kan vise til når det gjelder Furubotns virksomhet og holdninger i tiden etter 9. april og frem til august 1940, er Peder Stavnes. Stavnes som var sjømann av solid kommunistisk virke, delte i denne tiden leilighet med Furubotn og hans familie i Walckendorfgt. i Bergen. I hele denne perioden var han Furubotns håndgagne mann og deltok i planleggingen og gjennomføringen av alle de politiske initiativ Furubotn utfoldet i denne tiden, inklusive den meget omtalte Vestlandskonferansen.

Peder Stavnes er også kilde for Tillestads opplysninger om flygebladet. Ikke mindre interessant er imidlertid Stavnes' svar på Tillestads spørsmål om han kan huske noen karakteristiske uttalelser fra Furubotn i disse dagene, dvs. i dagene etter den tyske okkupasjonen. Ifølge båndopptak av samtalen, datert 7. mai 1974, svarer Stavnes at Furubotn blant annet uttalte at «Aldri har kommunistene gått så trygt i Bergens gater som i dag». Svaret har åpenbart sjokkert Tillestad for han spør om denne uttalelsen virkelig skal forstås slik at Furubotn hentydet til tysk beskyttelse. «Ja, nettopp det», er Stavnes sitt utvetydige svar.

Tillestad legger ellers ikke skjul på at Furubotn delte Kominterns oppfatning av krigen som en «typisk imperialistisk krig» slik han lar en annen av sine hovedkilder fra denne tiden, Halstein Andersen sitere Furubotn. Det kommer også frem at Furubotn «i kvasse ordelag hevda at England var ei stormakt

Leif Vetlesen er forfatter.

som først og fremst tenkte på å sikre egne imperialistiske interesser».

Det som imidlertid ikke går frem av Tillestad-biografien og heller ikke av Tillestads senere arbeider, er at Furubotn — i nøye samsvar med Sovjetunionen og Kominterns holdning i krigens første fase — åpenbart har forfektet at Nazi-Tyskland tross alt var det minste av to imperialistiske onder. Sovjetunionens holdning var her en naturlig konsekvens av den tysk-sovjetiske angrepspakten (Ribbentrop-Molotov-avtalen) av august 1939. I sin tale til Det øverste sovjet i forbindelse med ratifiseringen av denne avtalen uttalte således Molotov (31. oktober 1939) at «i dag er

Tyskland en stat som streber etter å få slutt på krigen snarest mulig og streber etter fred, mens Storbritannia og Frankrike ... går inn for å fortsette krigen og går imot en fredsslutning». Og Molotov fortsatte: «Det er ikke bare meningsløst, men også forbrytersk å føre en slik krig for 'tilintetgjørelse av Hitlerismen', under påskudd av kamp for 'demokratiet'».

Det er i denne sammenhengen en må lese Furubotns utsagn om at den tyske invasjonen trygget kommunistenes stilling i Norge. Enda klarere kommer imidlertid Furubotns holdning til uttrykk sommeren 1940 — dvs. etter Frankrikes fall og foran det tyske blitz-angrepet på England. Ifølge båndopptaket med Peder Stavnes uttalte Furubotn ved denne anledning at «Hver bombe Hitler lar falle over England, er en seler for arbeiderbevegelsen». Denne uttalelsen «brente seg inn i meg» forteller Stavnes. Heller ikke denne uttalelsen — formuleringen er forøvrig typisk for Furubotns særpregede måte å uttrykke seg på — er tatt med i Tillestads Furubotn-

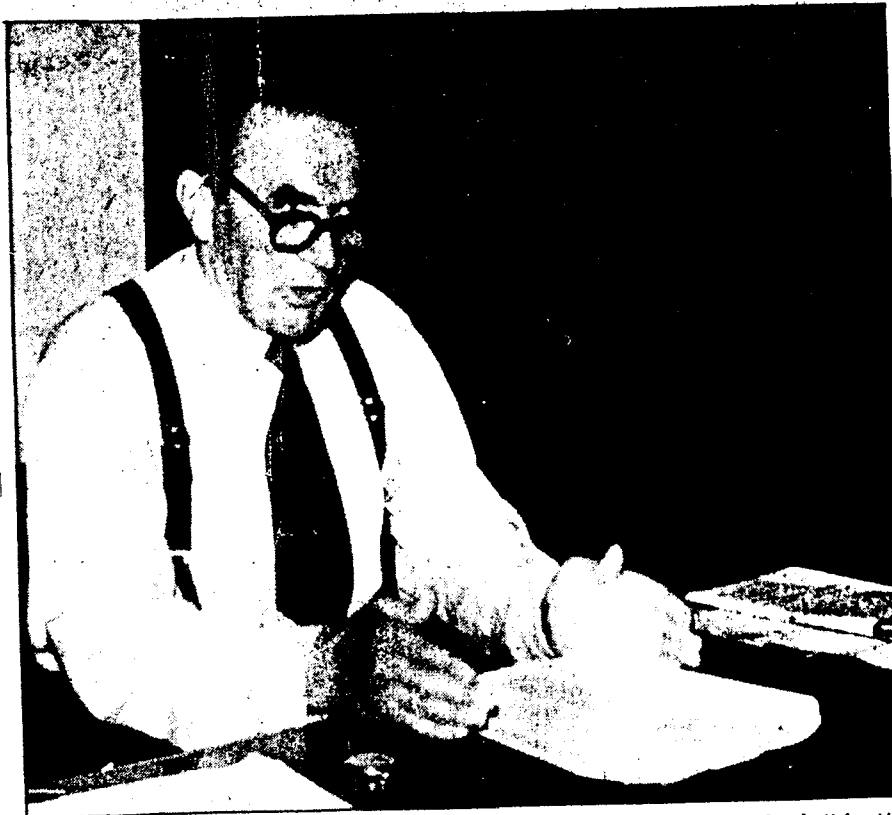
biografi. Det er ellers vel verd å merke seg at denne Furubotns uttalelse i tid er sammenfallende med planleggingen og gjennomføringen av Vestlandskonferansen.

Når det gjelder ansvaret for de artikler som «Arbeidets» redaktør — Johanna Bugge Olsen — fikk landssvikdom for, er Frode Færøy kommet til at «Furubotn selv forfattet minst en

av disse». Her skiller han, som nevnt, lag med Tillestad som i sin biografi tar Furubotns egen avvisning av dette til etterretning, jfr. min forrige artikkel. Færøy har da også god dekning for sin påstand. Av båndopptaket med Peder Stavnes, går det fram at Stavnes selv var med Furubotn i «Arbeidets» redaksjon da den omtalte artikkelen ble levert. Stavnes forteller at Johanna Bugge Olsen erklærte seg uenig i artikkelenes innhold og ble sterkt opphisset under samtalen. Til å begynne med nektet hun også å trykke artikkelen. Furubotn presset henne imidlertid og brukte i følge Stavnes «storslegga» mot henne.

På denne bakgrunn er det vanskelig å forstå Frode Færøys sterke subjektive utfall mot behandlingen av denne saken på NKPs landsmøte (oppgjørslandsmøtet) i februar 1950. Under henvisning til fremlagt materiale sier Emil Løvlien i sin innledning på dette møtet stort sett ikke noe annet enn det Peder Stavnes senere har fortalt til Tillestad. Ordbruken til Løvlien peker forøvrig i retning av at han i saken om de famøse artiklene i «Arbeidets» har sine beste informasjoner nettopp fra Stavnes. Etter min oppfatning var dette også en av de få saker hvor det virkelig var substans i Løvlien-føyens anklager mot Furubotn.

Slik jeg ser det, må det være atskillig sterkere grunn til å reagere på Furubotns opptreden i denne saken. Det skulle her være nok å vise til at han ikke på noe tidspunkt under rettssa-

Var Peder Furubotns holdning det første krigsåret mer unasjonal enn vi tidligere har hatt forståelsen av?

ken mot «Arbeidets» redaktør sto frem og tok sin del av ansvaret. Tvert imot var han overfor sine tilhengere travelt opptatt med å tildekke sine egne holdninger på dette tidspunktet og ga uttrykk for en dyp forakt for Johanna Bugge Olsens skrivelser.

Dommen i saken mot Johanna Bugge Olsen kommer vel neppe inn un-

der betegnelsen justismord — hun hadde tross alt et redaktøransvar. Det kan imidlertid være liten tvil om at dommen — seks måneders fengsel — hadde blitt en annen dersom alle fakta — bl.a. om Furubotns besøk i redaksjonen — hadde ligget på bordet. Heller ikke kan det være tvil om at de opplysninger som nå har kommet frem, ville gitt et

fullgodt grunnlag for en gjenopptakelsesbegjæring av straffesaken. I dag er imidlertid alle hovedaktørene, både Furubotn selv, Johanna Bugge Olsen og Peder Stavnes forlenget avgått ved døden.

LEIF VETLESEN

KK

KRONIKK

Det er i høy grad berettiget å sette et stort spørsmålsteget ved Peder Furubotns standpunkter fra det første krigsåret under den annen verdenskrig, skrev Leif Vetlesen i en kronikk 27. desember i fjor. Han fikk svar fra historiestudent Frode Færøy 19. januar som mente Vetlesens framstilling var fri for nyanser vedrørende NKPs manglende motstandspolitikk fram til 22. juni 1941 (Hitlers angrep på Sovjetunionen). I to kronikker legger Vetlesen fram nytt materiale som underbygger hans standpunkter. Den første sto lørdag.

Leif Vetlesen er forfatter.

Furubotns krigspolitikk

Når det gjelder Vestlandskonferansen den 21. juli 1940, har Frode Færøy rett i at den representerte et forsøk fra Furubotns side på å bryte ut av den isolasjon NKP hadde havnet i. Det var med andre ord snakk om god, gammel kommunistisk enhetsfront-taktikk.

Her som så mange ganger ellers lyktes det imidlertid dårlig. Færøy viser bl.a. til deltakelse fra NGU, og det er forsåvidt riktig at tidligere formann i Bergen og Fylkene Kreds av NGU, Halstein Andersen, ikke bare deltok på konferansen, men også var dens sekretær. Nå var imidlertid Halstein Andersen en nær medarbeider av Furubotn og hadde, slik Titlestad forteller i sin biografi, kort tid i forvegen også meldt seg inn i det kommunistiske parti.

Med hensyn til Furubotns kontakter til Nils Langhelle, gir redaktør Olav Brunvand som samarbeidet nært med Langhelle i den aktuelle perioden, en ganske annen

framstilling enn den vi kan lese i Titlestads biografi. Brunvand avviser på det mest bestemte at Langhelle var til stede på Vestlandskonferansen. Derimot deltok Brunvand selv — i samråd med Langhelle og gruppen rundt ham — sammen med en annen Arbeiderpartimann, Kristen Hat-

levik. I en artikkel i Arbeiderbladet 11. juni 1977, formet som en skarp tilbakevisning av Titlestads framstilling, gjør Brunvand detaljert rede for dette og for sine egne og Hatleviks inntrykk fra konferansen. De var, skriver han, «sjokkert» over det de hørte.

Som jeg hevdet i min artikkel 29. desember, kan det ikke være tvil om at Vestlandskonferansen i realiteten var en politisk oppfølging av det oppropet NKPs sentralkomite i fellesskap med Vestlandske Distrikt av NKP — med Furubotn som allmechtig sekretær — en måned i forveien hadde sendt ut, og som krevde fred mellom Norge og Tyskland og opp-

levelse av krigsalliansen med England og Frankrike.

I sin artikkel i Arbeiderbladet bekrefter Brunvand at sentralt på konferansen sto kravet om en ny regjering som «skulle ha som første oppgave å ta opp fredsforhandlinger med Tyskland». Manifestet som konferansen vedtok, slutter da også med appellen «Ned med den imperialistiske krig! Leve freden!» Det er i den forbindelse interessant å merke seg at da Furubotn i et radioprogram i NRK 21. september 1980 (i et arkivopptak fra Sveriges radio) selv leste opp dette manifestet, utelot han denne sluttappellen.

Brunvand beretter videre om de sterke anti-britiske utfall som fant sted på konferansen. Furubotn bekrefter da også (Titlestad-biografien side 91) at et av formålene for konferansen var «å løsrive oss fra koalisjonen med den engelske imperialisme». Dette var, ifølge Furubotn, hensikten med å invitere Halvard Olsen

som på dette tidspunktet klart hadde tilkjennegitt sine sympatier for N.S., og som senere skulle bli et av okkupasjonsmaktens viktigste redskaper i fagbevegelsen, til konferansen som hovedinnleder. Det er således ikke grunn til å undre seg over at denne konferansen kunne avvikles i full åpenhet midt på blanke søndagen i Bergen sentrum.

Flere deltakere reagerte så sterkt på det som ble sagt, at de forlot konferansen i protest. Trygve Bull som også var til stede på konferansen, fortalte meg forøvrig for noen år siden at selv om han ikke lenger var i stand til å gjenkalle detaljer, husker han at han forlot konferansen dypt deprimeret. Det er i denne forbindelse viktig å være klar over at denne konferansen med sine sterkt anti-britiske holdninger og krav om fred med Nazi-Tyskland, ble avholdt på et tidspunkt da Frankrike hadde kapitulert og Hitler sto klar til å kaste hele sin samlede krigsmakt inn i et avgjørende slag mot England,

Norges hovedallierte og forbundsfelle i kampen for et fritt Norge. Det var også i denne situasjonen Furubotns uttalelse om at «hver bombe Hitler lar falle over England, er en seier for arbeiderbevegelsen» brente seg inn i Peder Stavnes.

Som professor Knut Einar Eriksen skrev i Dagbladet 10. november 1980, er det «ikke mulig å finne en samtidig uttalelse

fra Furubotn hvor han støtter Storbritannia og Nygaardsvoldsregjeringens krig mot Tyskland». Og selv om Furubotn — for å nå frem til andre enn sine egne tilhengere og forbundsfeller på Vestlandskonferansen — sørget for å pakke sine forslag til vedtak inn i en svulmende nasjonal patos — er det, slik professor Eriksen også sier, heller ikke mulig å påvise «noen oppfordring fra NKPs og Furubotns side i denne perioden om væpnet norsk kamp for å ramme tyske økonomiske og militære

FURUBOTNS KRIGSPOLITIKK (forts)

Peder Furubotn var ikke tilhenger av noen væpnet norsk kamp mot de tyske okkupantene før etter det tyske overfallet på Sovjetunionen i 1941, hevder Leif Vetlesen.

ressurser». Som Furubotn selv skrev i sitt brev til NKPs sentralkomité 13. desember 1941, var det da også hans – Furubotns – «faste overbevisning» at en slik væpnet kamp – en «krigspolitikk» som han kaller det, først ble aktuell med det tyske overfallet på Sovjetunionen 22. juni 1941. Denne uttalelse som altså er Furubotns egen, lar seg ikke rokke ved og motsies da heller ikke av noe annet som står i dette brevet. Når Titlestad i sin biografi kaller Vestlandskonferansen for det «første kveikjande signal om en

brei tverrpolitisk motstandskamp» kan han derfor ikke gjøre krav på å bli tatt alvorlig.

Når jeg i disse artiklene har gått så vidt grundig inn på disse spørsmålene, er det ikke bare fordi Titlestads mor, Olaug Titlestad i to innlegg i Klassekampen har krevet belegg for en uttalelse jeg kom med om Furubotns holdning i 1940 i et intervju i avisa i fjor høst. Det er også fordi Torgrim Titlestad selv nylig har sendt ut et nytt bokverk om Furubotn – «Hvem var Peder Furubotn?» – hvor vi presenteres for det samme

unyanserte og idealliserte bilde av hovedpersonen. Glasnost sitter åpenbart langt inne i enkelte venteradikale kretser i vårt land. *Opplysningsvesen*
LEIF VETLESEN

småstegnet ved P...
i verdenskrig, sk...
priestudent Frode...
lrørende NKPs ma...
tunionen). I to kro...
unker. Den først

igspo

n på dette tidspunkt...
rt hadde tilkjenneg...
e sympatier for N.S.,...
n senere skulle bli et...
kupasjonsmaktens vi...
ste redskaper i fagb...
gelsen, til konferans...
n hovedinnleder. Det...
edes ikke grunn til...
dre seg over at dem...
iferansen kunne avv...
i full åpenhet midt...
enke søndagen i Berg...
itrum.

lere deltakere reager...
så sterkt på det som b...
rt, at de forlot konfere...
i i protest. Trygve Bu...
n også var til stede...
nferansen, fortalte me...
øvrig for noen år sid...
selv om han ikke leng...
r i stand til å gjenkal...
taljer, husker han...
n forlot konferans...
pt deprimeret. Det er...
ne forbindelse viktig...
re klar over at dem...
iferansen med si...
rkt anti-britiske hold...
ger og krav om fr...
d Nazi-Tyskland, b...
holdt på et tidspunkt...
ankrike hadde kapi...
t og Hitler sto klar ti...
ste hele sin samle...
gsmakt inn i et avg...
ide slag mot Englar

Kampen, 15. II. 1990

Kjære begge to.

Det er en skam ikke å ha
takket tidligere for den eksepsjonelt
hyggelige aften i forrige måned.

Min eneste undskyldning er at jø har
mer å gjøre, enn jø anerkommer.

Vennlig hilsen

C.C.

P.S

Bj.Ø

Kedde endel stoff jø tar dei
kan utnytte.

C.